Hvordan forebygge, sette i gang tiltak og ha gode systemer rundt elever med fagvansker.

ÅSNE MIDTBØ AAS

Webinar RSK Vest- Finnmark høst 2025

DYSLEKSIVENNLIG SKOLE

DYSLEKSI NORGE

Program for dagen:

Del 1: Forebygge og finne.

Del 2: Hva er god tilrettelegging.

Del 3: Hva kan gjøres på systemnivå?

@MadsJohanØgaard

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

DYSLEKSI NORGE:

- Frivillig organisasjon.
- ca. 15.000 medlemmer.
- FFO-organisasjon.
- Lokal og fylkeslag.
- Dysleksi Ungdom.
- ALLE kan bli medlemmer!

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no
DVS

VI JOBBER FOR MENNESKER MED:

DYSLEKSI /LESEVANSKER

DYSKALKULI / SPESIFIKKE MATEMATIKKVANSKER

UTVIKLINGSMESSIGE SPRÅKFORSTYRRELSER/DLD

- Developmental Language Disorder

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

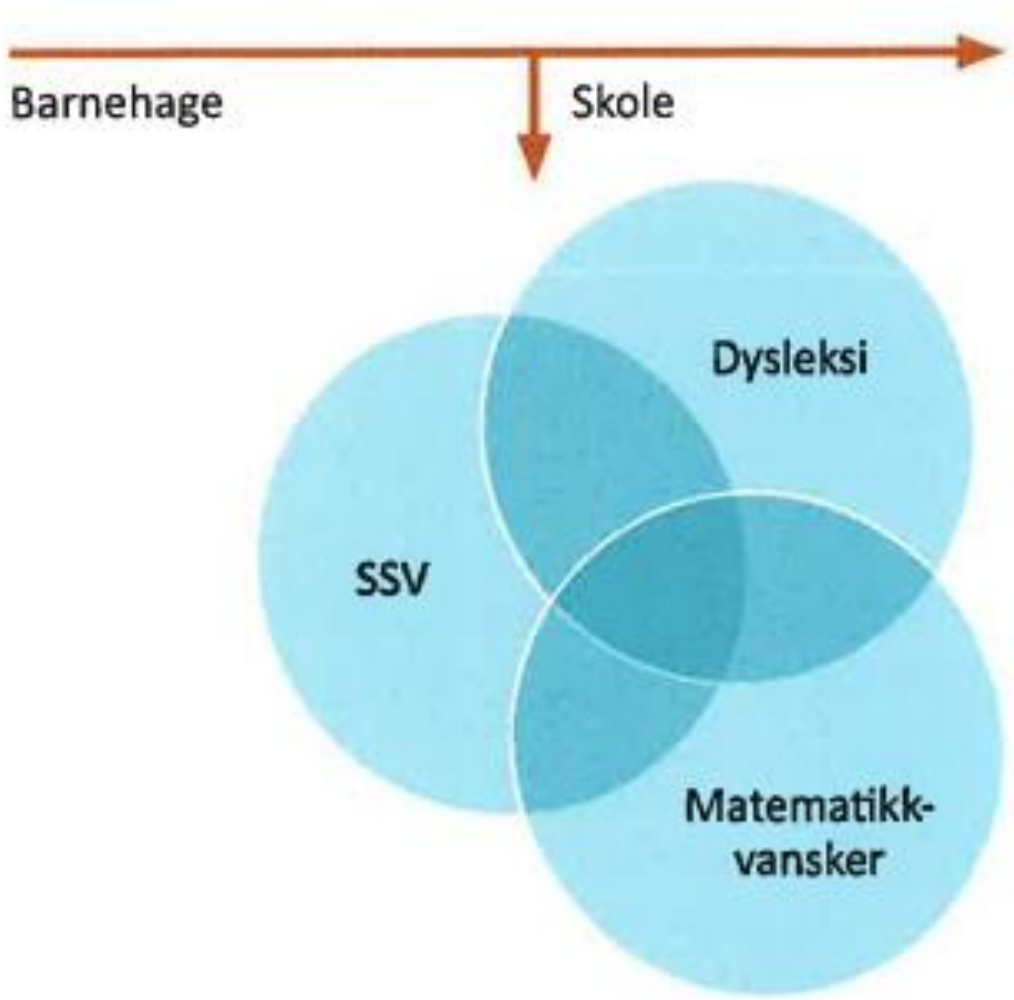

Kilde: Språk og dysleksi, av Turid Helland/
«Dysleksihåndboka», ÅMAa, Universitetsforlaget 2021

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Språkutvikling før skolestart:

@MadsJohanØgaard

- 70% av barn med sein språkutvikling, får senere lese. skrive, språk eller matematikkvansker.
- Foreldre leser mindre for barn enn før- leser vi nok i barnehage og skole?
- Arv
- Snakk med foreldrene, og fortell hvor viktig dette er.

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

GODT SPRÅKMILJØ?

- Har god kunnskap om og forståelse for språkutvikling hos barn.
- Er gode rollemodeller for barna i norsk språk.
- Vite hvordan relasjon, dialog og samspill mellom voksne og barn legg grunnlag for, og fremmer barns språkutvikling.
- Jobber bevisst og systematisk med begrepsinnlæring.
- Er aktive deltakere i barnas aktiviteter, opplevelser og leik for å fremme språkutvikling.
- Stimulerer til rolleleik og rettlede barna undervegs i leiken.
- Er nysgjerrige, undrer seg, tuller, tøyser, leker med rim, rytme, regler, ord og begreper, skaper nye fortellinger sammen med barna.
- Bruker eit aktivt språk i alle samtaler – mimikk, kroppsspråk og verbalspråk.

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no
DVS

DYSLEKSI ER:

- ARVELIG.
- SPRÅKBASERTE VANSKER.
- EN VANLIG VANSKE,

  5 -7% HAR DET.
- SPESIFIKKE LESE-
  OG SKRIVEVANSKER.
- OMFATTER FLERE OMRÅDER ENN
  LESING OG SKRIVING.

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

KJENNETEGN:

- Eleven har vansker med fonembevissthet.
- Eleven har markant svakere avkodingsferdighet enn forventet ut fra personens læringsevne.
- Eleven har vansker med fonologisk lesing.
- Eleven har vansker med hurtig gjennkjenning av ord (ortografisk lesing).
- Eleven har vansker med leseflyt (å lese en ukjent tekst høyt med flyt, korrekt intonasjon og uten feil).
- Eleven har lav lesehastighet som påvirker leseforståelsen, også for dem som har kompensert for de fonologiske vanskene).
- Eleven har vedvarende vansker med rettskriving.
- Eleven bruker enkelt og lite variert språk i friskriving.

s.14 Faglige retningslinjer, Dysleksi Norge 2017

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Indikatorer i førskolealder :

- vansker med uttale og artikulasjon.
- vansker med å uttrykke seg språklig.
- dårligere ordforråd enn jevnaldrende.
- vansker med rim.
- liten interesse for, eller vansker med, å lære bokstaver.

s. 23, Faglig veileder 2017, Dysleksi Norge.

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Indikatorer i 1.-3.trinn:

- Eleven har vansker med å automatisere bokstav-/lyd-assosiasjonene.
- Eleven har svak fonemisk bevissthet.
- Eleven har vansker med fonologisk lesing (lydering).
- Eleven kjenner ikke igjen de høyfrekvente ordene (ikke, jeg, ei, nei, ja, osv.
- Eleven blander små og store bokstaver i skrift.
- Eleven skriver sakte (også ved avskrift).

s. 25, Faglig veileder 2017, Dysleksi Norge.

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Indikatorer i 4. – 10. trinn:

- Eleven leser sakte.
- Eleven har problemer med å avkode nye og ukjente ord.
- Eleven har utviklet få ordbilder.
- Eleven staver lydrett.
- Elevenhar vansker i engelsk (automatisering av gloser, lesing og staving). Gjelder ikke alle.

s. 27, Faglig veileder 2017, Dysleksi Norge.

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

NÅR KAN VI OPPDAGE?

Barnehage:

- Finne risikobarn
- Språklig bevissthet.

Småtrinnet:

- Trene på det som er vanskelig.
- Diagnostisere, 3.trinn.

Mellomtrinn/ungdomstrinn:

- Lære å kompensere.
- Hvordan lærer eleven mest effektivt?
- Strategier.

Veileder fra Statped

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Screening, kartlegging og diagnostisering:

- Kartlegging i barnehage.
- Screening med Alfa eller Dysmate.
- Sjekk om kartleggingsverktøyene deres er valide. Hva måler vi?
- Ingen kartlegging uten tiltak.

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Pause:

Pause frem til 13.00

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

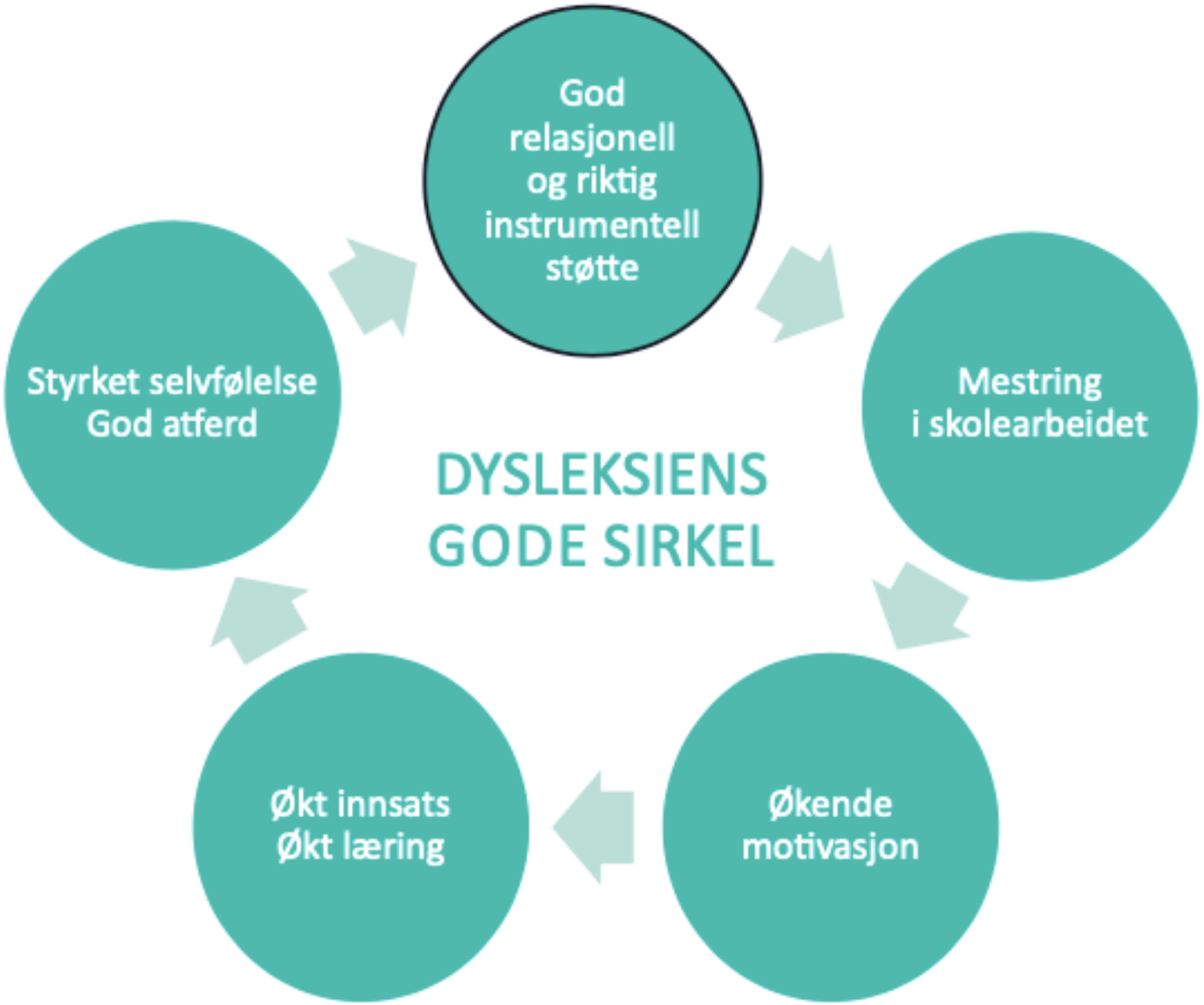

Figur 7.2 Dysleksiens gode sirkel.

Kilde:
«Dysleksihåndboka», ÅMAa, Universitetsforlaget 2021

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

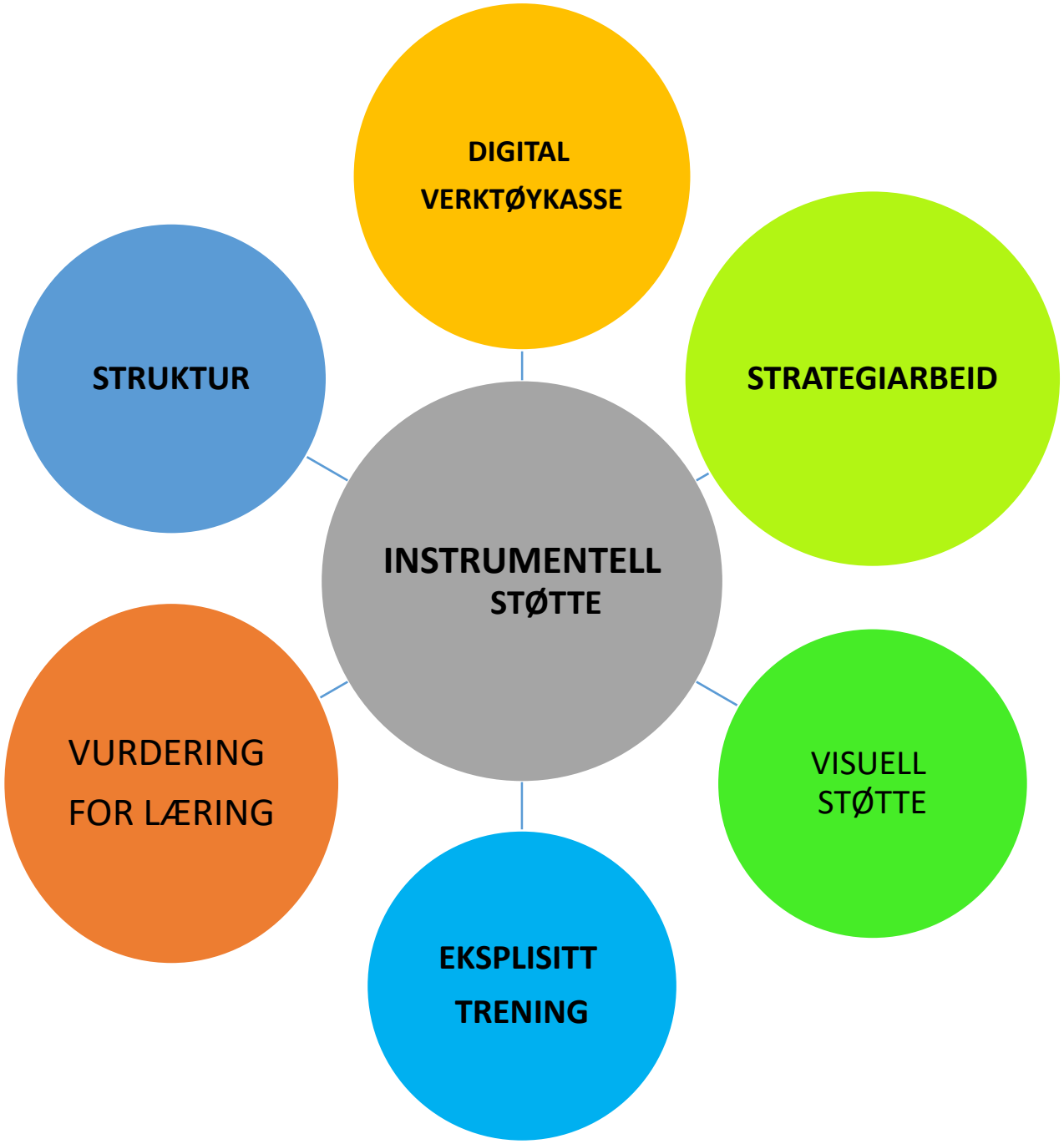

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

STRUKTUR:

HVA SLAGS STØTTE TRENGER ELEVEN FOR Å FÅ STRUKTURERT HVERDAGEN SIN?

- Hjelper elevene med å få strukturert hverdagen sin.
- ”Den gode timen”, planlegg tilrettelegging på forhånd.
- Systematikk på tilrettelegging, vurderingsarbeid.
- Standard!
- HVEM GJØR HVA NÅR…….

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

EKSPLISITT TRENING:

- KLARE INSTRUKSJONER, GI ELEVENE NOK FAGLIG STØTTE
- MODELLERING
- MÅL, HVORDAN/HVORFOR

Quint, forskning på UIO. PROF. KJERSTI KLETTE

- INTENSIV TRENING I LESING, SKRIVING OG REGNING

KUNNSKAP OM ELEVENS UTFORDRINGER ER VIKTIG HER. KARTLEGGING OG OBSERVASJON

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Den dysleksivennlige lærer:

- Starter timen med å forklare hva som skal læres og hvordan en skal jobbe.
- Bruker korte setninger.
- Gjentar viktige utsagn.
- Forklarer nye ord/begreper.
- Forklarer ting på flere måter
- Sjekker forståelsen ved å la elevene gjenfortelle.
- Hjelper elevene med å få strukturert hverdagen sin.

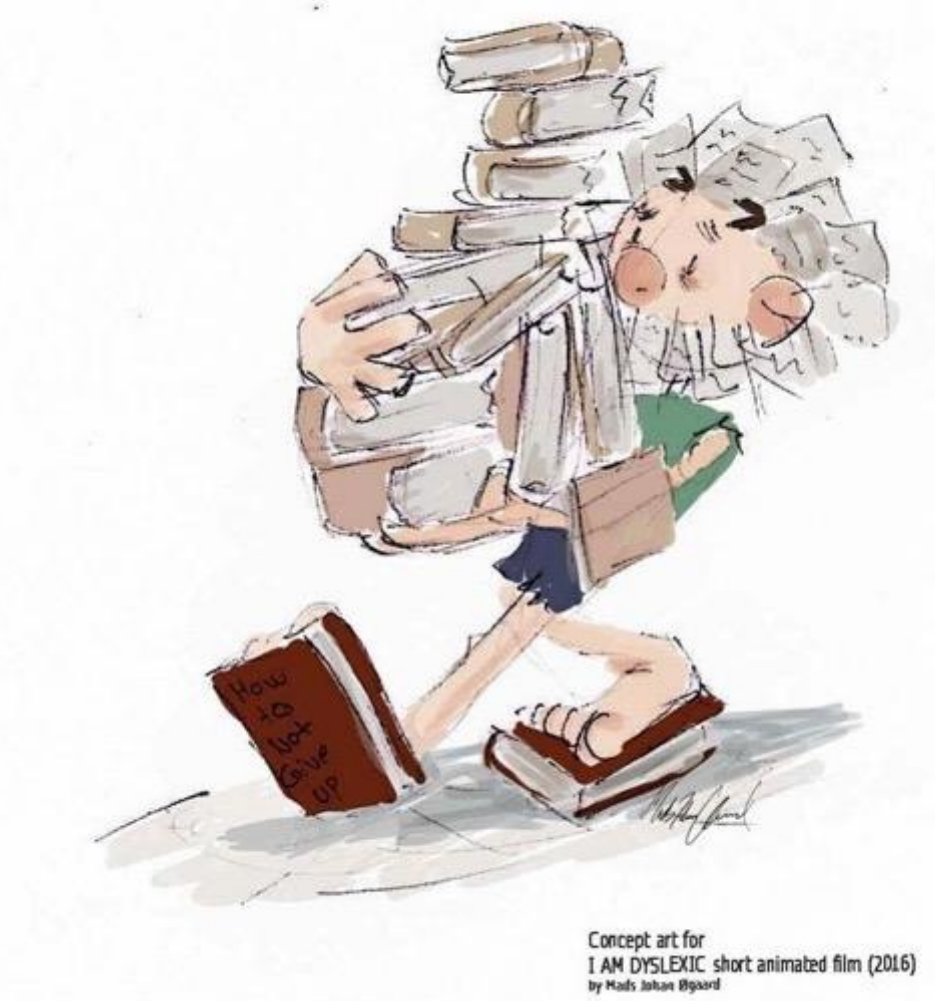

Concept art for
I AM DYSLEXIC short animated film (2016)
by Mads Johan Bjørd

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

STRATEGIARBEID:

- LESESTRATEGIER
- SKRIVESTRATEGIER
- MUNTLIGE STRATEGIER
- LÆRINGSSTRATEGIER
- DIGITALE STRATEGIER, HUSK STRATEGIER FOR Å LÆRE LESE/SKRIVESTØTTE.

HVA SLAGS STRATEGIER PASSER BEST FOR ELEVEN?

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

VISUELL STØTTE, VISUELT ROT...

- TAVLEBRUK
- HÅNDSKRIFT
- KLASSEROMMET
- VISUELL STØTTE

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

VURDERING:

HVORDAN FÅR ELEVEN VIST DET HAN/HUN KAN?

- Planlegg vurderingsform som gjør at eleven får vist det han/hun kan.
- Tilrettelegg for bruk av lese- og skrivestøtte.
- “Omvendt planlegging” kan være en måte å jobbe på. Ref. Henning Fjørtoft.

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

UNDERVEISVURDERING:

I underveisvurderingen i fag skal elever, lærlinger, lærekandidater og praksisbrevkandidater

- delta i vurderingen av eget arbeid og reflektere over egen læring og faglige utvikling
- forstå hva de skal lære og hva som blir forventet av dem
- få vite hva de mestrer
- få råd om hvordan de kan arbeide videre for å øke kompetansen sin.

Se rundskriv om individuell vurdering Udir-2-2020

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Å TA I BRUK PROFESJONELT HANDLINGSROM

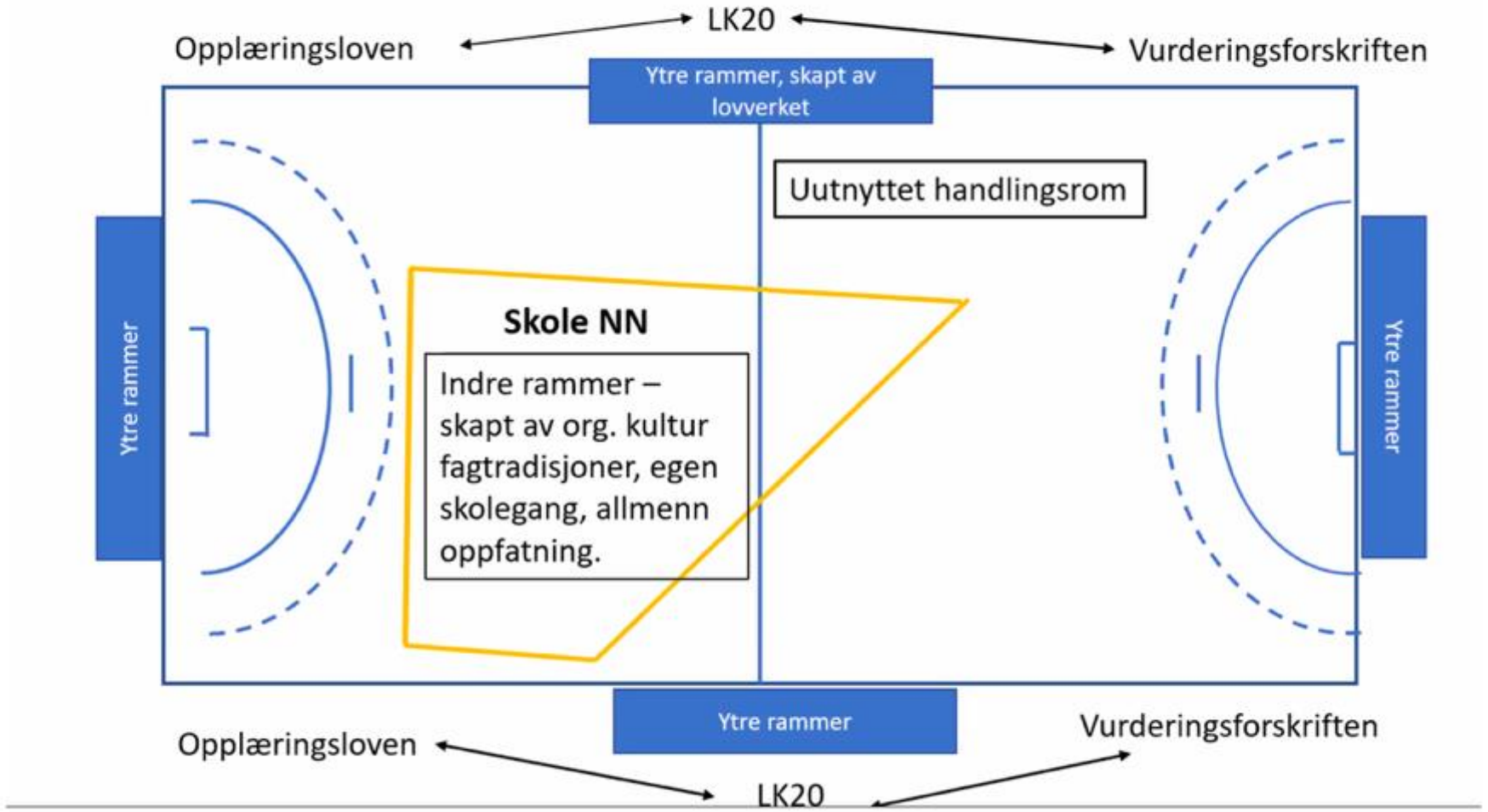

Kjell Evensen: Helhetlig vurderingspraksis i skolen, Fagbokforlaget

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

VANLIGE TILRETTELEGGINGER:

- Bruke lese- og skrivestøtte
- Diktering
- Muntlige prøver, podcast, fagsamtale
- Lengre tid
- Opplesing av oppgave

Husk: retten til særskilt tilrettelegging ved eksamen.

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

DIGITAL VERKTØYKASSE:

- Riktig utstyr og programvare.
- Opplæring
- Oppfølging

HVA TRENGER ELEVEN FOR Å FÅ TILGANG TIL ALT FAGSTOFF?

HVA TRENGER ELEVEN FOR Å FÅ VIST DET HAN/HUN KAN?

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

FOKUSOMRÅDER:

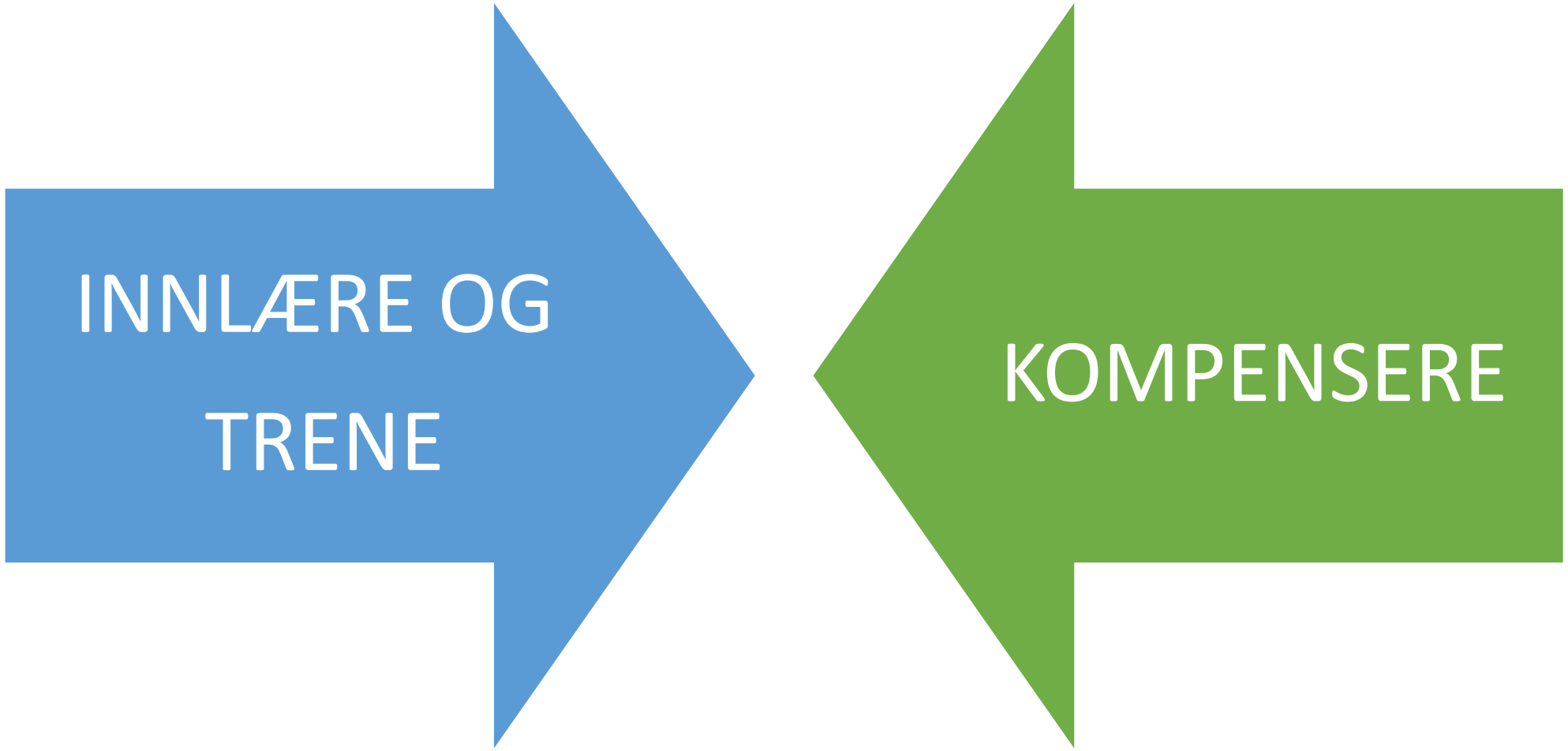

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Pause

Pause frem til 14.00

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Stemmer påstanden til Mossige?

- Norstat - undersøkelse I 2021
- Ny dansk forskning:

[The impact of Dyslexia Diagnose]

- Testing av alle elever minsker utfordringen med foreldres utdanningsnivå.
- Tidlig identifisering er mest effektivt, på lang sikt.

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Ny opplæringslov:

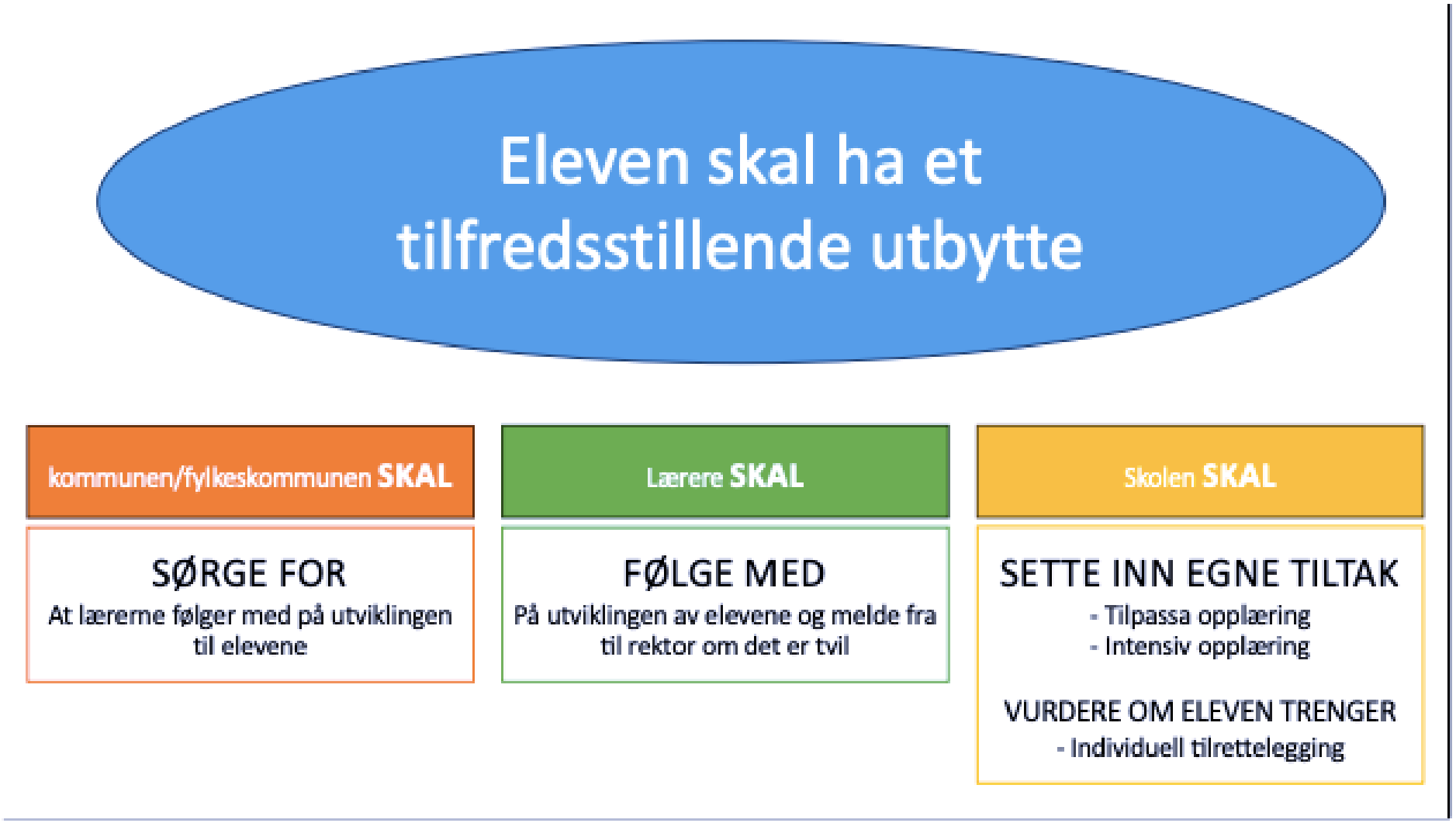

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no
DVS

Systematikk:

[BTI Notodden kommune]

BTI – skjema
03.09.2024

TILTAKSPLAN FOR ELEVER MED DYSLEKSI OG LESE- OG SKRIVEVANSKER

(planen gjelder der en ikke har IOP)

Elevens navn: **Fødselsdato:**

Skoleår: **Årstrinn:**

Individuelle mål:

Inneværende skoleår får du tilpasset ditt opplæringstilbud på denne måten:
(Listen må tilpasses den enkelte elev)

- Kontaktlærer eller annen ressurslærer (med hjelp frå IKT), gir opplæring i de aktuelle programmene du trenger.
- Du kan bruke PC/Nettbrett til alt skrivearbeid, i alle fag.
- Du får alle lærebøker digitalt, eller som lydbøker om du trenger det.
- Matematikklærer vil gi tilbud om opplesing av oppgavetekster på matematikkprøver.
- Du kan få ta prøver muntlig i samfunnsfag, KRLE og naturfag.
- Du kan få tilpasset arbeidsplan om du ønsker det.
- Det vil bli gjennomført opplæring slik at du vet hvordan du best kan bruke ulike apper ved tekstskriving.
- Det kan søkes om fritak for vurdering med karakter i skriftlig sidemål når en har dysleksi.
- Rektor kan etter søknad fra foresatte gjøre vedtak om at eleven får ekstra tid til gjennomføring av eksamen. Det går også an å få bedre tid på enkeltprøver.
- Trenger du hjelp til å tilpasse leksene dine, så får du det.
- Beskrivelse av eventuelle andre tiltak som blir igangsatt.

Dato: _____ **Planen er utarbeidet av:**

Kontaktlærer: _____

Underskrift, dato: _____

Foresatte: _____

Elev : _____

Rektor _____

Notodden kommune
Blueslyen

Telefon: 35 01 50 00

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no
DVS

Oversikt over:

- Egne lisenser
- Tilgang på fagstoffet
- Tekst til tale
- Tale til tekst

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no
DVS

Kompenserende hjelpemidler

- Digitale lærebøker
- TIBI
- Lese- og skrivestøttende hjelpemidler
- Tekst til tale
- Tale til tekst

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

PLAN FOR IMPLEMENTERING

Uke	Digitale lærebøker	LST	Lens	Diktafon
August				
September				
Oktober				
November				
Desember				
Januar				
Februar				
Mars				
April				
Mai				
Juni				

Vigdis Lothe Waaler

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Digitale lærebøker

- En digital lærebok er en digital versjon av en skolebok
- I tillegg til at den ser nøyaktig ut som en vanlig bok, har den funksjoner som gjør det blant annet mulig å få all tekst opplest, mulighet for å markere viktige avsnitt og ord, kunne bruke diktafon og skrive inn tekst og lagre notater
- Elever med dysleksi bør ha tilgang til digitale lærebøker i alle fag det brukes bøker

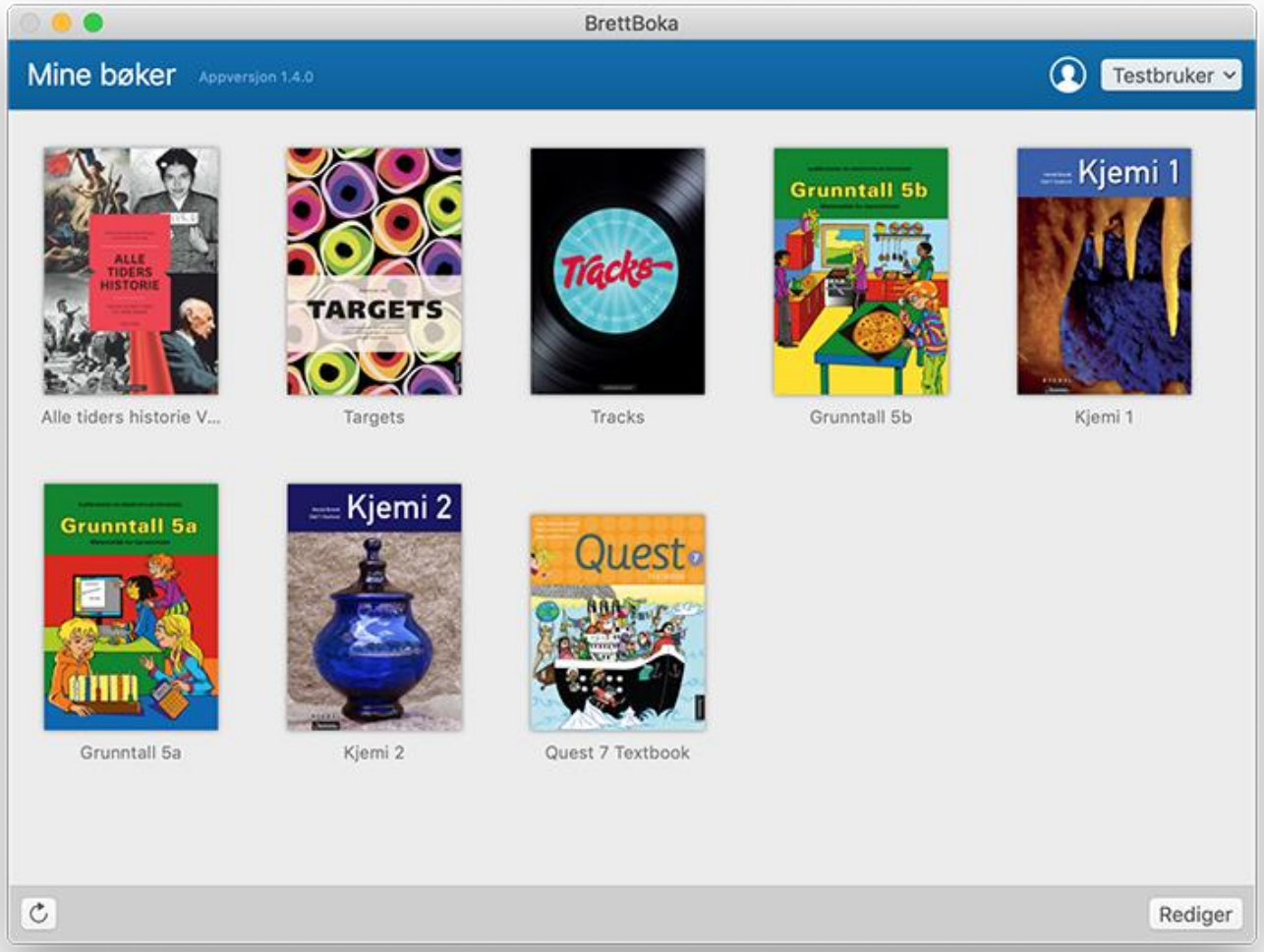

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

KRITERIEKORT DIGITALE LÆREBØKER:

Funksjon	Fått opplæring	Funksjonell bruker
Jeg kan finne frem til en bestemt side i en digital lærebok		
Jeg kan markere tekst og få den lest opp for meg		
Jeg kan legge inn notater i den digitale læreboken		
Jeg kan besvare oppgaver i den digitale læreboken		
Jeg kan justere lesehastighet på talesyntesen		
Jeg kan legge inn bokmerker		

Vigdis Lothe Waaler

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Lydbøker

- TIBI, bibliotek for tilrettelagt litteratur, gir lånerett til alle elever med dysleksi
- Et bredt utvalg av innlest skjønnlitteratur og faglitteratur
- Der finnes de aller fleste pensumbøkene med lyd
- TIBI kan lastes ned som app på mobil og nettbrett

Tibi

eksivennlig.no

Lese- og skrivestøttende hjelpemidler

- Gir støtte til lesing og skriving gjennom ulike funksjoner
- Funksjoner som de fleste programmene har er stavekontroll, ordprediksjon, talesyntese, skanner, ordbok, diktafon og mulighet for lagring av lydfiler
- Stor betydning å komme tidlig i gang, slik at det blir en naturlig del av det å produsere tekst

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

KRITERIEKORT LESE- OG SKRIVESTØTTE:

Funksjon	Fått opplæring	Funksjonell bruker
Jeg kan bruke stavekontroll		
Jeg kan bruke ordprediksjon		
Jeg kan bruke ordbok for å finne ordforklaringer		
Jeg kan bruke ordbok for å oversette ord		
Jeg kan få tekst lest opp for meg		
Jeg kan diktere inn tekst		
Jeg kan stille inn lesehastighet på talesyntesen		
Jeg kan endre stemme		

Vigdis Lothe Waaler

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Opplæring og oppfølging i lese- og skrivestøttede hjelpemidler

- Systematisk trening er en forutsetning for at hjelpemidlet skal kompensere
- Enkelt å lære, men krevende å bli en god nok bruker
- Treningen bør være målrettet og motiverende
- Eleven må ha en personlig lisens som det søkes om gjennom NAV

Opplæring i touch-systemet

- Det finnes flere programmer som tilbyr touch-opplæring
- En forutsetning for bruk av skrivestøttende hjelpemidler er effektiv bruk av tastatur
- Systematisk og målrettet trening er viktig for å sikre god utvikling

Tekst til tale

- Skanning av tekster på papir og skjerm
- Konverterer tekst til tale umiddelbart
- Enkelt og nøyaktig
- Mobil, nettbrett, skannerpenn
- Økt selvstendighet og mestring
- Sikrer lik tilgang til lærestoffet som medelever

dysleksinorge.no
DVS

KRITERIEKORT TEKST TIL TALE

Funksjon	Fått opplæring	Funksjonell bruker
Jeg kan skanne en tekst med mobil eller nettbrett		
Jeg kan få teksten lest opp for meg		
Jeg kan regulere lesehastighet på talesyntesen		
Jeg kan bruke tekst til tale på ulike typer tekster		

Vigdis Lothe Waaler

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Tale til tekst

- Dikteringsfunksjon finnes i de fleste mobiltelefoner, nettbrett og til pc
- Diktering øker produksjon av tekst
- Langt mer effektivt å diktere enn å skrive
- Viktig med opplæring i og trening på hvordan det muntlige språket omdannes til skriftlig tekst

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Kriteriekort tale til tekst

Funksjon	Fått opplæring	Funksjonell bruker
Jeg kan aktivere diktering på iPad eller mobil		
Jeg kan aktivere diktering på pc		
Jeg kan diktere enkeltord		
Jeg kan dikterer setninger		
Jeg kan sette inn punktum i slutten av en setning		
Jeg kan dikterer avsnitt		

Vigdis Lothe Waaler

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

DYSLEKSIVENNLIGE SKOLER:

DYSLEKSIVENNLIG SKOLE

godkjent av DYSLEKSI NORGE

SYSTEMATISK JOBBING MED:

- Å finne de elevene som har spesifikke fagvansker tidlig.
- Å sette inn god, tidlig innsats.
- Å ha en dysleksivennlig undervisning.
- Å ha god kompetanse på den digitale verktøykassa.
- Hele personalet er trygge på hvordan en skal jobbe med dette i praksis.

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Kjennetegn på en Dysleksivennlig skole:

- Har et inkluderende og aksepterende miljø.
- Har gode systemer og kompetanse på å finne dem som har vansker.
- Kartlegger og registrerer alle elevenes leseferdigheter systematisk.
- Følger opp leseutviklingen hos de elevene som trenger det.
- Setter raskt inn tiltak som fungerer.
- Er gode på å bruke mulighetene IKT gir.
- Sørger for at alle lærere har kompetanse i tilpasset undervisning for elever med lese- og skrivevansker, språkvansker og mattevansker.
- Er både små og store, i fattige og rike kommuner.
- Har ikke mer tid eller ressurser enn andre skoler, men de setter kunnskap i system og skaper gode rutiner.
- Evner å se forbedringspotensial og har vilje til å endre praksis.

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no
DVS

Nytt tilbud til alle skoler i Norge:

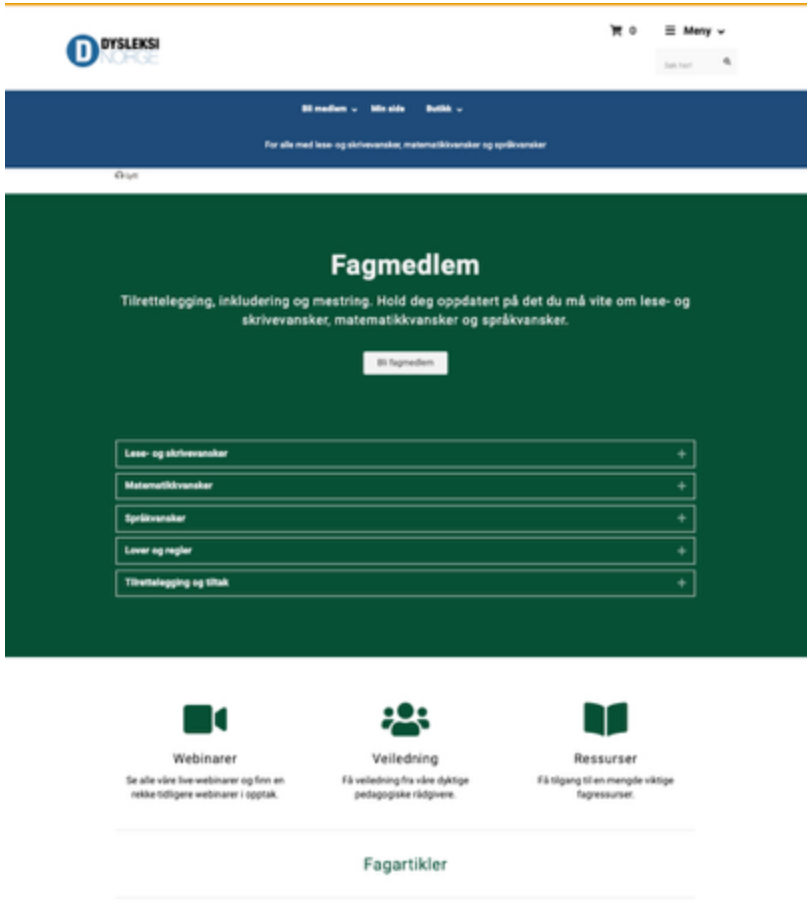

https://dysleksinorge.no/bli-medlem-fagmedlem/

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Aktuelle bøker

Last ned høyoppløselig versjon av bildet

Dysleksihåndboka for foreldre

Åsne Midtbø Aas

Bekymrer du deg for om barnet ditt sliter med lesing og skriving?

Dysleksi er en livslang lærevanske. 5-7 prosent av befolkningen har dysleksi, men mange flere sliter med lesing og skriving. Dysleksi blir ikke et hinder om det oppdages tidlig og barnet får oppfølging. Kunnskap om dysleksi er avgjørende for å få dette til.

Hvordan vet du om barnet har dysleksi? Hva kan du forvente av skolen? Hvordan få tilpasset undervisning? Hva slags rettigheter har barnet? Hva er god hjelp, og hvordan får du det?

Dysleksihåndboka for foreldre inneholder det du som foresatt trenger å vite om de vanlige utfordringene. Den forklarer hva dysleksi er, og gir gode råd til hvordan du som forelder kan og bør følge opp.

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no
DVS

post@dys.no / 22 47 44 50

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Facebook.com/DysleksiNorge

Instagram.com/dysleksi_norge

- Sjekk ut **faglige retningslinjer**: dysleksinorge.no/nettbutikk

- *Er skolen din medlem? Det koster 500 kr i året!*
- *Tips gjerne dine elever om oss og våre aktiviteter!*

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no

Åsne Midtbø Aas,
Pedagogisk rådgiver
Dysleksi Norge

www.dysleksinorge.no
www.dysleksivennlig.no

aama@dys.no

Mob:95115779

dysleksinorge.no / dysleksivennlig.no